

УДК 334.722(477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/158-10>**Примаченко К. О.**

магістрант,

Одеський національний економічний університет

Домбровська С. О.

кандидат економічних наук,

викладач кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку,

Одеський національний економічний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5589-7837>**Prymachenko Kostyantyn, Dombrovska Sofia**

Odesa National Economic University

ПІДПРИЄМНИЦТВО В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

У статті проаналізовано позицію України в рейтингу Світового банку *Doing Business – 2020*, який висвітлює можливість та обмеження у здійсненні підприємництва в різних країнах світу. Виявлено основні індикатори та показники, вплив яких призвів у рейтингу до позитивних змін у розширенні можливостей для підприємництва в Україні. Здійснено порівняльний аналіз динамічних змін у позиціях рейтингу щодо інвестиційної привабливості України за останні 15 років (2006–2020 рр.). Сформульовано проблемні питання та «вузькі» місця у розвитку підприємницької діяльності України. Запропоновано рекомендації щодо спрощення процедури створення та поліпшення процесу ведення малого та середнього бізнесу в Україні, що дасть можливість у майбутньому поліпшити позиції України в рейтингу умов функціонування підприємницьких структур.

Ключові слова: підприємництво, інвестиційний клімат, малий та середній бізнес, інвестиційна привабливість, створення бізнесу.

ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE: PROBLEMS AND PRIORITIES OF DEVELOPMENT

The article analyzes the position of Ukraine in the World Bank's *Doing Business 2020* rating, which highlights the opportunities and limitations in doing business in different countries. It was found that improving the investment climate and increasing investment attractiveness for foreign investors is a particularly important task and justifies the relevance of this issue. The purpose of the article is to analyze and assess Ukraine's position in the ranking of investment attractiveness and the formation of proposals and recommendations to improve the conditions for creating new business structures in the country. To achieve this goal, methods of comparative analysis, rating method, graphical method were used. It is established that the conditions of doing business are a clear indicator for foreign investors, an indicator of what may happen to the investor's business after a certain period. It was found that the maximum possible simplification of the procedure of opening, registration and doing business are important issues in Ukrainian practice. The main indicators and indicators have been identified, the influence of which has led to positive changes in the ranking in expanding opportunities for entrepreneurship in Ukraine. A comparative analysis of the dynamic changes in the rating positions on the investment attractiveness of Ukraine over the past 15 years (2006–2020). Problematic issues and "bottlenecks" in the development of entrepreneurial activity in Ukraine have been formulated. The study made it possible to establish that we should expect a further path of Ukraine's rise, moreover, a number of laws have been adopted that stimulate investment activity and support small and medium-sized businesses. Recommendations for simplifying the procedure for creating and improving the process of conducting small and medium-sized businesses in Ukraine are proposed, which will allow in the future to improve Ukraine's position in the ranking of conditions for the functioning of business structures. The practical value is that compliance with the proposed recommendations will allow for a detailed study of key rating indicators and their dynamic changes in the process of doing business in Ukraine.

Keywords: entrepreneurship, investment climate, small and medium business, investment attractiveness, business creation.

JEL classification: G30, M13, O47

Постановка проблеми. Для сучасного економічного стану України настали непрості часи. Так, під впливом кризових явищ та нестабільної соціально-економічної ситуації значна кількість бізнес-структур важко справляється з викликами, що виникають унаслідок пандемії у світі. В Україні відзначається стрімке зростання рівня безробіття та інфляційних процесів. Попри досить критичний стан відбуваються й позитивні зміни. Відповідно до даних рейтингу Світового банку *Doing Business*, Україна повільними кроками, проте досить упевнено рухається до етапу економічного зростання.

Одне з ключових завдань влади, яке полягає у поліпшенні інвестиційного клімату та зростанні інвестиційної привабливості для іноземних інвесторів, особливо стає актуальним в умовах карантинних заходів, які спричиняють необхідність підтримки та стимулювання малого та середнього бізнесу країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам інвестиційного клімату в Україні присвячено праці таких вітчизняних науковців, як: В.В. Білик, З.С. Варналій, К.О. Ващенко, В.Є. Воротін, Л.І. Воротіна, В.М. Геєць, Л.А. Колеснікова, О.В. Кужель,

Ю.Б. Іванов, О.В. Лібанов, О.Ю. Мазур, Ю.О. Ольвінська, О.В. Поліщук, Л.В. Таратута, В.В. Цимбал та ін. Ученими-економістами здійснено аналіз різних підходів до вирішення проблем функціонування бізнесу в сучасних ринкових умовах, запропоновано власні бачення підвищення інвестиційної привабливості України. Проте потребують подальшого дослідження проблеми та перспективи створення нового бізнесу в Україні, що безпосередньо впливає на позицію країни в рейтингу інвестиційного клімату різних держав.

Мета статті полягає в аналізі та оцінці позиції України в рейтингу інвестиційної привабливості та формуванні пропозицій та рекомендацій щодо поліпшення умов для створення нових бізнес-структур у країні.

Виклад основного матеріалу. Залучення іноземних інвестицій являє собою одне з ключових питань для України. Попри те, що проблема досить часто аналізується лише ззовні, інвестиційну привабливість країни формує все ж таки діючий бізнес. Умови ведення бізнесу є яскравим індикатором для іноземних інвесторів, показником того, що може статися з бізнесом інвестора через певний період [3]. Процедура відкриття бізнесу в Україні – складний та тривалий процес, який нерідко супроводжується корупційними схемами та бюрократизмом. Максимально можливе спрощення процедури відкриття, реєстрації та ведення бізнесу становить важливе питання в українській практиці.

Рейтинг Світового банку Doing Business, який являє собою рейтинг, щорічно відображаючий інвестиційну привабливість 190 країн, – цінний інструмент, який країни можуть використовувати для створення ефективної регуляторної політики. Рейтинг Doing Business формується на основі підсумків комплексного дослідження наслідків реформ у країнах за 10-ма ключовими індикаторами, які спрямовані на аналіз фінансового-економічних результатів і виявлення тенденцій у здійсненні успішних реформ та оцінки їх ефективності. Важливим показником для інвесторів у процесі ухвалення рішень щодо інвестицій для тієї чи іншої країни світу є індекс легкості здійснення бізнесу Doing Business.

Рейтинг Світового банку формується на основі детального аналізу загальних показників за 10-ма сферами, до яких належать:

- процес створення бізнесу;
- робота з документами на дозвіл будівництва;
- умови для отримання електропостачання;
- процес реєстрації майна;
- процедура отримання кредиту;
- захист прав інвесторів;
- сплата податків;
- міжнародна торгівля;
- забезпечення контрактів;
- питання неплатоспроможності.

Проведене дослідження звіту Doing Business – 2020 дало змогу виявити, що економіки країн, що розвиваються, впевнено підіймаються у рейтингу, наздоганяючи розвинені та «легкі» для ведення бізнесу економіки. Проте розрив між ними досі залишається достатньо значним. Так, підприємець в економіці з низьким рівнем доходу, як правило, витрачає приблизно 50% доходу на душу населення для старту діяльності компанії. Для порівняння: 4,2% доходу на душу населення витрачається підприємцем країни з високими доходами.

Варто відзначити, що процес відкриття бізнесу майже у шість разів довший у країнах топ-50 у рейтингу, ніж у країнах першої двадцятки рейтингу. Зазвичай здебільшого такий стан є й причиною великої кількості бізнес-структур, що стають банкрутами, оскільки деякі підприємці ставляться до відкриття бізнесу з легковажністю.

Відповідно до даних звіту Світового банку, більшість зусиль країн зосереджено на сферах відкриття бізнесу, оптимізації процедури отримання дозволів на будівництво та торгівлі через кордон. Водночас найменш реформована сфера полягала у вирішенні проблем неплатоспроможності.

За даними табл. 1, лідерами за легкістю ведення бізнесу є Нова Зеландія, Сінгапур та Китай – країни, які виступають лідерами у світі не лише за рейтингом, а й за іншими показниками.

Україна в рейтингу Світового банку посідає лише 64-е місце зі 190. Це далеко не останнє місце, проте один із найгірших показників серед європейських країн. Нижче України в рейтингу декілька країн, серед яких – Греція, Албанія та Таджикистан. Із пострадянських країн найкращі умови ведення бізнесу мають Грузія (7-е місце), Литва (11-е місце), Естонія (18-е місце), Латвія (19-е місце), Казахстан (25-е місце), Росія (28-е місце), Азербайджан (34-е місце), Молдова (48-е місце). Останнє, 190-е, місце займає Сомалі.

Таблиця 1
Позиція України у рейтингу Світового банку
Doing Business – 2020

Місце у рейтингу	Країна
1	Нова Зеландія
2	Сінгапур
3	Китай
...	...
62	Саудівська Аравія
63	Індія
64	Україна
65	Пуерто-Ріко

Джерело: складено авторами на основі [7]

Потенційні інвестори беруть до уваги багато інших факторів, до яких належать загальна якість ділового середовища економіки та її національна конкурентоспроможність, макроекономічна стабільність, розвиток фінансової системи, розмір ринку, верховенство права та якість робочої сили. Відсутність складнощів у веденні бізнесу є важливим плацдармом для структурних реформ.

Із метою виявлення причин наявної позиції України розглянемо певні показники, на основі яких формується рейтинг інвестиційної привабливості країни (рис. 1).

Відповідно до рейтингу 2020 р., Україна наростила власну позицію на сім пунктів. У 2020 р. Україна поліпшила п'ять із десяти показників, які були враховані експертами Світового банку в процесі формування рейтингу. Значне зростання Україна продемонструвала відповідно компоненту «Захист міноритарних акціонерів» (зростання на 27 пунктів) за рахунок відкриття доступу до інформації про кінцевих бенефіціарів і відповідно компоненту «Отримання дозволу на будівництво» (зростання на 10 пунктів) шляхом усунення вимог щодо найму незалежного проєктанта та

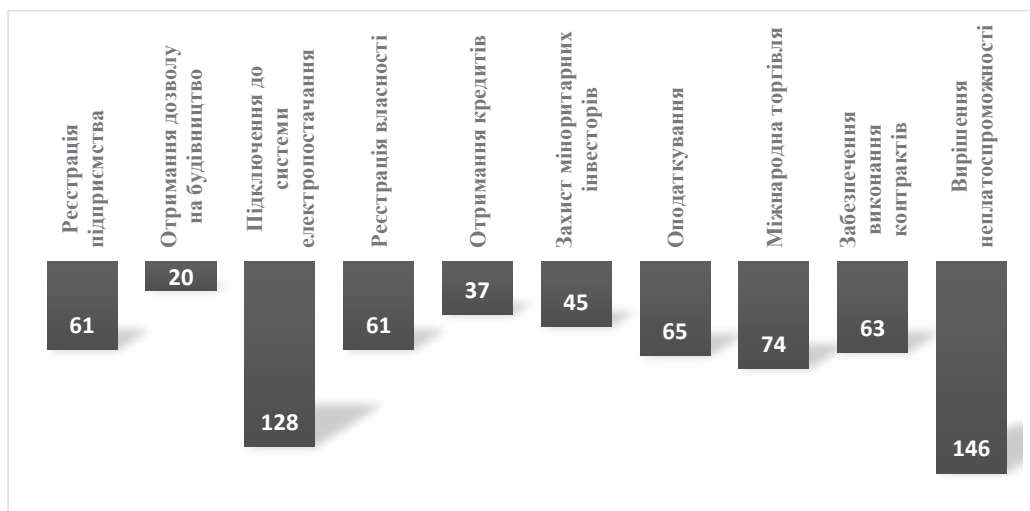

Рис. 1. Позиція України в розрізі показників, які характеризують інвестиційний клімат у країні

Джерело: узагальнено авторами на основі [7]

інженера технічного нагляду і ввівши систему online-повідомлень та зменшивши вартість дозволів на будівництво у м. Києві [2].

На підвищення позицій України в рейтингу Світового банку вплинули позитивні зміни з таких компонентів:

1. Отримання дозволів на будівництво (з 30-го на 20-е місце): Україна зазнала спрощення процесу одержання дозволів на будівництво, усунення вимог щодо найму зовнішнього спостерігача та запровадження системи online-повідомлень. Вартість отримання дозволів на будівництво стала нижчою завдяки зниженню розмірів пайового внеску.

2. Підключення до електромереж (зі 135-го на 128-е місце): Україна ввела спрощення умов одержання електроенергії шляхом оптимізаційних заходів щодо технічних умов і імплементації системи географічної інформації. Також країна наростила надійність енергопостачання, запровадила механізм компенсації у разі відключення електроенергії.

3. Реєстрація власності (із 63-го на 61-е місце): Україна впровадила спрощення реєстрації власності на основі зростання прозорості системи управління земельними ресурсами.

4. Захист меншоритарних інвесторів (із 72-го на 45-е місце): Україна зміцнила базу щодо захисту меншоритарних інвесторів, віднині вимагається значно докладніше відображення даних про операції компаній із зацікавленими сторонами, які можуть мати взаємозв'язок із мажоритарними власниками.

5. Міжнародна торгівля (із 78-го на 74-е місце): Україна зменшила часові межі на імпорту за рахунок спрощення вимог до сертифікації відповідності для автозапчастин [1].

За іншими ж індикаторами Україна втратила свої позиції, а саме:

1. Отримання кредитів (із 32-го на 37-е місце): Україна поліпшила доступ до кредитної інформації за рахунок формування державного кредитного реєстру в НБУ. У цілому реформа відзначається як позитивна, але через значніше зростання інших держав за даним компонентом позиція України впала.

2. Реєстрація бізнесу (із 56-го на 61-е місце).

3. Забезпечення виконання контрактів (із 57-го на 63-е місце).

4. Оподаткування (із 54-го на 65-е місце).

5. Вирішення питань неплатоспроможності (зі 145-го на 146-е місце).

Варто зауважити, що Україна поліпшує свої позиції в рейтингу інвестиційної привабливості з року в рік. На рис. 2 проілюстровано динамічні зміни позицій України у рейтингу інвестиційної привабливості країн світу.

До 2012 р. Україна стабільно зазнавала падіння позицій у рейтингу інвестиційної привабливості. Після 2012 р. відзначається стрімка динаміка скорочення чималих позицій. У майбутньому за оптимістичним сценарієм розвитку можна очікувати лише підвищення України в рейтингу. Зокрема, на разі у рейтингу не було прийнято до уваги низку законів, які були прийняті восени 2019 р., тому вони впливатимуть на рейтинг уже в наступних роках. Так, Верховна Рада ухвалила проєкт закону № 1059 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні». Даний закон спрямований на поліпшення таких індикаторів, як отримання кредитів, отримання дозволів на будівництво. У підсумку це може надати можливість піднятися ще на 15 позицій за рейтингом [8].

Також було ухвалено закони, які передбачають єдиний рахунок для сплати податків, зборів, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, що може спричинити підйом ще на дев'ять позицій у рейтингу індикатора «Оподаткування»; проєкт закону № 1048 «Про внесення змін до Митного кодексу щодо деяких питань функціонування авторизованих економічних операторів» забезпечує спрощення митних формальностей для підприємств із високим ступенем довіри і має змогу додати ще 25 позицій в індикаторі «Міжнародна торгівля» [4].

Висновки. Україна займає середню позицію в рейтингу інвестиційної привабливості створення бізнесу. Безсумнівно, існує багато країн, які є розвинутими або розвиваються швидше за Україну, а відповідно, роз-

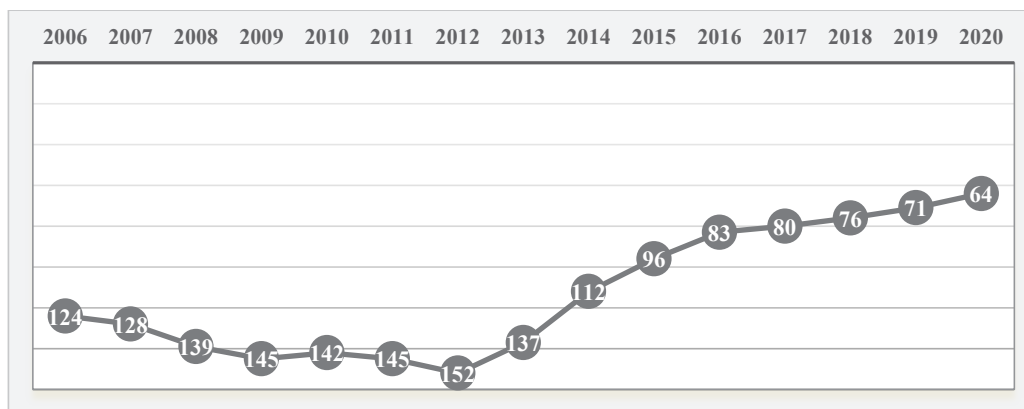

Рис. 2. Динаміка позицій України в рейтингу інвестиційного клімату країн Doing Business, 2006–2020 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними [1]

почати бізнес у таких країнах легше та простіше. За даними Світового банку, налічується 63 таких країни. Проте важливішим є саме тенденція розвитку України. У 2012 р. наша країна посідала лише 152-е місце, а сьогодні, у 2020 р., – уже 64-е місце. Це достатньо значний стрибок за вісім років. Варто очікувати і подальшого підйому України, тим паче що прийнято низку законів, що стимулюють інвестиційну діяльність, підтримують малий та середній бізнес [5; 6].

Для подальшого поліпшення позиції в рейтингу інвестиційної привабливості пропонуємо такі кроки в кожній зі сфер.

Щодо реєстрації підприємств пропонується запровадження online-реєстрації товариств з обмеженою відповідальністю винятково за спрощеною системою авторизації особи (за допомогою використання ID-паспорта, Bank ID); уведення реєстрації платника податку на додану вартість протягом дня; скасування попереднього відправлення повідомлення про працевлаштування працівників.

Щодо питань підключення до електромереж можна запропонувати встановлення безоплатного підключення до електромереж; запровадження публічного доступу до існуючих потужностей; забезпечення можливості подачі заяви для підключення online.

Реєстрацію власності рекомендується реалізовувати завдяки: формуванню і внесенню документів щодо права власності на землю та нерухомість в елек-

тронний реєстр; об'єднанню реєстрів прав власності на нерухомість та землю; запровадження адміністративного оскарження дій та рішень державних реєстраторів щодо реєстрації нерухомого майна та земельних ділянок. Щодо процесу отримання кредитів пропонуємо відкриття публічного доступу до реєстру обтяжень рухомого майна з можливістю перегляду історії змін та надання кредитним бюро інформації, яка надходить від підприємств роздрібною торгівлі та організацій із надання комунальних послуг.

У питаннях оподаткування доцільним було б зменшення ставки податків на заробітний фонд; зміна податку на прибуток податком на виведений капітал. Із метою забезпечення виконання контрактів необхідними є запровадження подання позовів, пояснень та клопотань через спеціальну електронну платформу; ухвалення закону про медіацію; уведення фінансового стимулу для звернення до послуг медіації. Вирішити проблему неплатоспроможності (банкрутства) можливо за умови надання кредиторам змоги фінансувати боржника для відновлення його платоспроможності. Одержання дозволів на будівництво може бути спрощеним за рахунок забезпечення отримання технічних умов та обмежень у «єдиному вікні», наприклад у центрі надання адміністративних послуг. Перспектива подальших досліджень полягає у детальному аналізі ключових індикаторів рейтингу та їх динамічних змін в Україні.

Список використаних джерел:

1. Doing Business-2020. За счет чего Украина поднялась в рейтинге на 64 строчку. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2019/10/24/652929/> (дата звернення: 29.08.2020).
2. Воронич К.М. Міжнародний досвід організації малого бізнесу та можливість його впровадження в Україні. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21. С. 184–189.
3. Домбровська С.О., Лапіна І.С. Адаптація фінансової стратегії підприємства до сучасних умов в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2017. № 25. Ч. 1. С. 138–141.
4. Жирко С.О. Проблеми розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/ebook/db/200712/doc/2/25.pdf> (дата звернення: 05.09.2020).
5. Мельник Л.Г. Четвёртая промышленная революция: предпосылки и содержание. *Актуальные проблемы экономики*. 2016. № 9. С. 26–30.
6. Ольвінська Ю.О. Розвиток інфраструктури малого і середнього бізнесу в Україні. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream> (дата звернення: 06.09.2020).
7. Офіційний сайт Doing Business. URL: <https://www.doingbusiness.org/> (дата звернення: 25.08.2020).
8. Офіційний сайт Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 03.09.2020).

References:

1. Doing Business-2020. Za schet cheho Ukrayna podnialas v reitynhe na 64 strochku [Due to which Ukraine has risen in the ranking by 64th line]. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2019/10/24/652929/> (accessed 29 August 2020).
2. Voronych K.M. (2011) Mizhnarodnyi dosvid orhanizatsii maloho biznesu ta mozhyvist yoho vprovadzhennia v Ukraini [International experience of small business organization and its implementation in Ukraine]. *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*, vol. 21, pp. 184–189.
3. Dombrovska S.O., Lapina I.S. (2017) Adaptatsiia finansovoi stratehii pidpriemstva do suchasnykh umov v Ukraini [Adaptation of the financial strategy of the enterprise to modern conditions in Ukraine]. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Economic Sciences*, vol. 25. P. 1, pp. 138–141.
4. Zhyrko S.O. (2007) Problemy rozvytku maloho ta serednoho pidpriemnytstva v Ukraini [*Problems of development of small and medium business in Ukraine*]. Available at: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/ebook/db/200712/doc/2/25.pdf> (accessed 05 September 2020).
5. Mel'nyk L.H. (2016) Chetvërtaya promyshlennaya revolyutsyya: predposylky y soderzhanye [The fourth industrial revolution: background and content]. *Current economic problems*, vol. 9, pp. 26–30.
6. Olvinska Yu.O. (2009) Rozvytok infrastruktury maloho i serednoho biznesu v Ukraini [Development of small and medium business infrastructure in Ukraine]. Available at: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream> (accessed 06 September 2020).
7. Official web-site of Doing Business. Available at: <https://www.doingbusiness.org/> (accessed 25 August 2020).
8. Official web-site of State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 03 September 2020)